

Коваленко, В. В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи [Текст] / В. Коваленко, О. Коренєва, Ж. Торяник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Вип. 17. – С. 159-167.

УДК 336.713

В.В. Коваленко, канд. екон. наук, доц.,
О.Г. Коренєва, канд. екон. наук, доц.,
Ж.В. Торяник, Українська академія банківської справи НБУ

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку банківської системи України актуальною проблемою є визначення оптимального рівня ліквідності банківської установи. Показники ліквідності – одна з найважливіших характеристик надійності банків. На їх підставі можна визначитися з фінансовою надійністю банківської установи та ефективністю розміщення ресурсного потенціалу банку. Тому обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи набуває актуальності сьогодні, коли банківська система України підпадає під вплив інтеграційних процесів, що відбуваються у світовому фінансовому просторі.

Аналіз останніх публікацій. Ліквідність комерційного банку визначається як його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати). Ліквідними активами є кошти в касі, на рахунках, які відкриті в Національному банку та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

Однак в економічній літературі залежно від цілей аналізу або досліджень окремі науковці дають різні тлумачення цієї категорії. Так, наприклад, Джозеф. Д. Сінкі (молодший) зазначає: “Вимога ліквідності означає, що фінансові активи повинні бути доступні для їх власників у якомога коротші терміни (протягом дня або менше) по номіналу” [9, с. 460]. На думку В.О. Кучинського та О.С. Улініча, ліквідність слід розглядати як здатність банку відповісти на можливі ризики [4, с. 23].

В.М. Шелудько характеризує ліквідність як “...спроможність банку відповідати за своїми зобов'язаннями в терміни і без втрат, тобто відображає

спроможність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань перед клієнтами банку” [10, с. 294].

Ф.С. Мишкін під ліквідністю розуміє “...легкість і швидкість, з якими певний актив може перетворюватися у засіб обміну... Гроші є найбільш ліквідними з усіх активів, бо вони є засобом обміну” [5, с. 58].

Для О.І. Лаврушина “ліквідність – одна із узагальнених якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність, Ліквідність банку – здатність своєчасно і без втрат виконати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами” [2, с. 140].

Автори підручника “Банковское дело: управление и технологии” (за редакцією А.М. Тавасієва) визначають: “Ліквідність (від лат. *liquidus* – текучий, рідкий) в самому загальному плані – це швидкість і легкість реалізації, зворотного перетворення цінностей, активу в гроші” [1, с. 137].

На наш погляд, достатньо вузько визначає ліквідність комерційного банку і Г.С. Панова: “В цілому ліквідність банку передбачає можливість продавати ліквідні активи, придбавати грошові кошти в центральному банку і здійснювати емісію акцій, облігацій, депозитних і ощадних сертифікатів, інших боргових інструментів... Ліквідність для комерційного банку є здатністю банку забезпечити своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів банку, ступенем відповідності термінів розміщення активів і залучених банком пасивів” [7, с. 34].

На думку Пітера С. Роуза, “банк вважають ліквідним, якщо він має доступ до коштів, які можна залучити по розумній ціні саме в той момент, коли вони необхідні. Це означає, що банк або вже має необхідну суму ліквідних коштів, або може швидко їх одержати з допомогою позик або продажу активів” [8, с. 323].

Підсумовуючи різні визначення ліквідності, зазначимо, що в основному вони охоплюють зміст цього поняття. Разом з тим можна констатувати, що вирізняються два підходи до визначення ліквідності: її розуміють або як запас або як потік. Запас характеризує ліквідність банку на певний момент часу, його здатність відповідати за своїми поточними зобов'язаннями і, зокрема, за рахунками до запитання. Як потік ліквідність характеризується за певний період або на перспективу, тоді як з точки зору запасу вона має звужений характер. При розгляді ліквідності як потоку основна увага приділяється можливості забезпечення трансформації менш ліквідних активів у більш ліквідні, а також додатковому притоку коштів, включаючи одержання позик.

Мета статті – визначити основні стратегії управління ліквідністю банківської установи з метою забезпечення фінансової стійкості та ефективності управління ресурсною базою банків.

Виклад основного матеріалу. В інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні ліквідність банку визначено як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за допомогою збалансованості між строками і сумами погашення розміщених активів та

строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямків використання коштів [3].

На наш погляд, в сучасних економічних умовах ліквідність необхідно розглядати як багаторівневу систему категорій, яка включає елементи: ліквідність банківської системи, ліквідність банку, ліквідність балансу банку, ліквідність активів і “ліквідність” пасивів.

Зазвичай, під управлінням ліквідністю розуміють сукупність підходів та методів, за допомогою яких здійснюється діагностика і планування ліквідності та досягається оптимальне співвідношення між активами і пасивами за обсягами, термінами, валютами, що дає змогу банку не допустити настання ризику незбалансованості ліквідності.

Основними принципами управління ліквідністю повинні бути: єдність внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог; прогнозованість, узгодженість, оптимізація та ефективність, а сам процес управління може здійснюватися на основі використання методів: фондового пулу, розподілу коштів, збалансування активів і пасивів, розриву ліквідності, джерел і напрямків використання коштів і застосування системи показників. При цьому слід зазначити, що одні методи краще застосовувати при плануванні та прогнозуванні показників ліквідності, інші – при діагностиці стану ліквідності, а деякі з них – метод показників, розриву та управління активами і пасивами – можуть ефективно використовуватися в обох випадках (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика та напрямки використання методів управління ліквідністю

Назва і характеристика методу управління ліквідністю	Напрямок використання	
	діагностика стану ліквідності	планування та прогнозування показників ліквідності
1. Метод фондового пулу (котловий): кошти із різних джерел об'єднуються в один фонд (пул), а потім розподіляються між окремими активами	–	+
2. Метод розподілу коштів (конверсії): кожен вид пасиву прив'язується до конкретного виду пасиву	–	+
3. Метод збалансування активів і пасивів: оптимізація потоків активів і зобов'язань банку	+	+
4. Метод оцінки розриву ліквідності: розрахунок показників абсолютного і відносного розриву між потоками активів і пасивів у часі	+	+
5. Метод джерел і напрямків використання коштів (нетто-ліквідна позиція): визначення дисбалансу між очікуваними надходженнями і списаннями коштів з рахунку	–	+
6. Метод застосування системи показників (індикаторів), встановлених контролюючими і регулюючими органами	+	+

Загальновизнаними підходами до управління ліквідністю комерційних банків, які вироблені практикою, є забезпечення ліквідності за рахунок активів (управління ліквідністю через управління активами), використання запозичених ліквідних коштів для задоволення попиту на грошові кошти (управління пасивами) або ж збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами).

Перша стратегія вимагає накопичення ліквідних коштів у вигляді ліквідних активів – грошових коштів та швидкоореалізовуваних цінних паперів. Коли виникає потреба в ліквідних коштах, активи вибірково можуть продаватися до тих пір, поки не буде задоволено попит на готівку. В західній літературі такий метод називають методом трансформації активів [8, с. 328]. До ліквідних активів висувають вимоги: наявність власного ринку, відносна стабільність цін, конвертованість. Можливо, слід було б додати низький рівень ризику, особливо політичного, короткі терміни реалізації (або трансформації), інформаційну прозорість та технічну доступність. Остання вимога набуває важливого значення у зв'язку з появою електронних грошей та електронної комерції.

Слід зазначити, що хоча вартість трансформації активів є достатньо високою, така стратегія переважно використовується невеликим банками з невеликим рівнем концентрації банківського капіталу та частки ринку.

Друга стратегія, яку називають покупною ліквідністю, полягає у використанні як джерела ліквідних коштів купівлі на грошовому ринку позик (залучення депозитів). Це можуть бути кредити Національного банку, одержані через механізм рефінансування, купівля державних цінних паперів, випуск власних депозитних сертифікатів тощо. Слід зазначити, що такий підхід є достатньо ризиковим і дорогим, однак з точки зору реалізації стратегії банку – виправданим.

Максимально використати переваги обох попередніх методів і нівелювати їх недоліки покликаний третій напрямок – стратегія збалансованого управління, відповідно до якої частина очікуваного попиту на ліквідні кошти накопичується у вигляді швидкоореалізовуваних цінних паперів і депозитів інших банків, тоді як інші потреби у високоліквідних коштах забезпечуються попередніми угодами про відкриття кредитної лінії з банками-кореспондентами.

Враховуючи реальну потребу в розробці відповідних стратегій управління ліквідністю, нами була проведена класифікація окремих типів портфелів активно-пасивних операцій та здійснена оцінка їх впливу на фінансову стабільність комерційного банку (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика типів портфелів активно-пасивних операцій та їх вплив на фінансову стабільність комерційного банку

Категорія портфеля банківських операцій	Вимоги до доходності портфеля	Вимоги до стабільності пасивної частини портфеля
Збитковий	Активна частина складається	Пасивна частина портфеля має високу часову стабільність. У тому випадку, коли

	із непрацюючих активів, а доходність портфеля дорівнює нулю	непрацюючі активи перевищують власний капітал банку, в пасивній частині портфеля переважають довгострокові пасиви з високою часовою стабільністю
Консервативний	Всі активи портфеля мають фіксовану (хеджовану) доходність	Пасивна частина має високий рівень загальної та структурної ліквідності. У випадку, коли непрацюючі активи менші за власний капітал, в пасивній частині балансу переважають пасиви з високим рівнем стабільності
Напівконсервативний	Частина активів може мати нефіксовану (хеджовану) доходність	В пасивній частині портфеля переважають пасиви з середнім рівнем стабільності, але присутні пасиви й з високим рівнем стабільності
Спекулятивний	Частина активів не має фіксованої (хеджованої) доходності	У пасивній частині портфеля переважають пасиви з низьким рівнем часової стабільності

Класифікацію було здійснено за наступними категоріями портфелів банківських операцій: збитковий, консервативний, напівконсервативний, спекулятивний. Залежно від зазначених категорій портфеля його доходність зростає і в останньому варіанті стає високоризиково. Пасивна частина портфеля, як засвідчив аналіз, змінюється, відповідно, від характеристик з високою часовою стабільністю до характеристик, коли в пасивній частині переважають елементи з низьким рівнем часової стабільності.

Проведений аналіз дозволив здійснити загальну характеристику взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності комерційного банку від структури активів і пасивів (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності від структури активів і пасивів комерційного банку

Рівень залежності в ієрархічній структурі управління	Показник	Чисельне співвідношення
1. Характеристика показників управління високоліквідними активами	Миттєва ліквідність	Високоліквідні активи > 0,2 поточні активи
	Співвідношення високоліквідних і робочих активів	Високоліквідні активи > 0,2 робочих активів
	Ліквідність за строковими зобов'язаннями	Робочі активи < 0,5 строкові зобов'язання
2. Характеристика показників управління постійними активами	Загальна ліквідність	Високоліквідні та робочі активи > сукупні зобов'язання
3. Характеристика показників управління структурою робочих активів і пасивів	Питома вага поточних ресурсів у зобов'язаннях	30 %
	Індекс процентного ризику	Відхилення між строковими групами < 15 %

	Поточна ліквідність	Частка активів до 30 днів > 40 % зобов'язань
	Короткострокова ліквідність	Частка активів до року > 20 % відповідних зобов'язань

Так, наприклад, характеризуючи показники управління структурою робочих активів і пасивів, слід мати на увазі, що недоцільно перевищувати питому вагу поточних ресурсів у зобов'язаннях понад 30 %. При характеристиці поточної ліквідності бажано, щоб частка активів до 30 днів становила більше 40 % зобов'язань, а при оцінці короткострокової ліквідності частка активів до року була не менше 20 % відповідних зобов'язань. При цьому слід також мати на увазі, що відповідна стратегія управління ліквідністю комерційного банку залежить від багатьох чинників, і зокрема, від розміру банку, частоти формування нових вимог і зобов'язань, інтенсивності здійснення операцій, частоти зміни платіжного календаря тощо.

Враховуючи зазначені чинники, нами було здійснено їх групування та запропоновано матрицю формування режиму ліквідності для комерційних банків з різним рівнем концентрації капіталу (табл. 4).

Таблиця 4

Обґрунтування схеми побудови режиму ліквідності комерційного банку

Категорія банку за обсягом статутного капіталу	Рівень концентрації капіталу*	Запропонована модель ліквідності за		Частота нових вимог і зобов'язань	Терміни погашення нових вимог і зобов'язань	Інтенсивність операцій	Частота зміни платіжного календаря	Режим ліквідності
		напрямок	динамікою					
малий	0,2–0,3	Активи	разова	рідко	дискретні	низька	рідко	ламінальний
середній	0,3–0,7	Пасиви	дискретна	періодично	змішані	циклічна	періодично	транзитний
великий	0,7–1	активи/пасиви	безперервна	постійно	безперервні	висока	постійно	стабільний

*Рівень концентрації капіталу визначено як відношення капіталу конкретного банку до середнього показника капіталу на один банк першої десятки банків.

Так, відповідно до структури вказаної матриці для середнього рівня концентрації банківського капіталу режим буде транзитним, а для високого – стабільним, тоді як для малих банків з низьким рівнем концентрації капіталу цей режим можна характеризувати як ламінарний. Такий підхід є обґрунтованим і цілком виправданим з практичної точки зору.

Висновки та подальші розвідки. Таким чином, управління ліквідністю передбачає, що в разі, коли джерела і обсяги використання ліквідних коштів не співпадають, в банку виникає розрив ліквідності, який кількісно

вимірюється як різниця між сумою задіяних і використаних коштів. Залежно від знаку цієї різниці розрив ліквідності може бути позитивним (джерела ліквідних коштів перевищують обсяги їх використання), або негативним (в разі дефіциту ліквідних коштів). В разі надлишку ліквідних коштів вони повинні бути інвестовані в доходні активи, а в разі їх дефіциту – їх необхідно залучити із найбільш дешевих і доступних джерел.

Послідовність дій менеджерів при реалізації даної стратегії повинна передбачати: розробку прогнозів і планів збалансованої динаміки обсягів і структури депозитів і кредитів; оцінку ймовірності очікуваної динаміки збалансованого росту грошових потоків і рентабельності діяльності банку; оцінку ліквідності нетто-позиції або її сальдо; розробку системи заходів відповідно до знаку розриву ліквідності.

Одним із аспектів управління ліквідністю є наявність ризиків ліквідності, які мають певні цінові та кількісні характеристики. Ціновий або зв'язаний відсотковою ставкою ризик обумовлений ціною, за якою можна продати активи, і відсотковою ставкою, за якою можна сформувати пасиви. Кількісний ризик визначається залежно від того чи існують активи, які можна продавати, та чи є на ринку можливість придбати кошти незалежно від їх ціни. У тому випадку, коли активи можна реалізувати за номіналом, ціновий ризик, пов'язаний з накопиченою ліквідністю, дорівнює нулю. В разі, коли активи вимушено реалізуються за зниженою ціною, ціновий ризик повністю визначатиметься за розміром цінової знижки, яка, що, на наш погляд є важливим, залежатиме від того, наскільки відсоткова ставка зросла порівняно з відсотковою ставкою на момент придбання активу.

Ризики управління пасивами виникають у тому випадку, коли банки змушені залучати дорогі депозити, або вони вкрай обмежені на ринку, тобто банк сплачує певну премію за додатковий ризик. В разі доступності коштів ризик управління ліквідністю дорівнює нулю, а банки повинні підтримувати свою кредитоспроможність. У будь-якому випадку, на наш погляд, запобігання або усунення ризиків ліквідності повинно базуватися на вдосконаленні роботи з клієнтами та мінімізації відсоткових витрат. Реалізація таких стратегій повністю відповідає вимогам забезпечення стабільної роботи і фінансової стійкості та ефективності використання ресурсного потенціалу банку.

Список літератури

1. Банковское дело: управление и технологии / Под ред. проф. А.М. Тавасиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
2. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина – М.: Финансы и статистика, 2002. – 672 с.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 // zakon.rada.gov.ua.
4. Кучинський В.А., Улинич А.С. Система управління ресурсами банків. – М.: Экзамен., 2000. – 224 с.
5. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1999. – 963 с.

6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. – № 7. – С. 3-23.
 7. Российские банки в начале финансовой стабилизации // Финансист. – 1996. – № 26. – С. 28-34.
 8. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768 с.
 9. Синки Джозеф мл. Управление финансами в коммерческом банке: Пер. с англ. – М.: Gatalaxy, 1994. – 712 с.
 10. Шелудько В.М. Фінансовий ринок. – К.: Знання, 2002. – 535 с.
- Отримано 31.08.2006